

PORTVERGOEDINGS- STEMPELS

Wat is nu gemakkelijker dan een postzegel op een brief plakken (voor het binnenland 80 cent, voor Europa 100 cent en voor de rest van de wereld 160 cent), die brief in de brievenbus werpen en voor 99,8% de zekerheid hebben dat deze na enige tijd te bestemder plaatse aankomt. Wij weten niet beter, vinden het de gewoonste zaak van de wereld en kunnen ons bijna niet voorstellen dat het 200 jaar geleden wel iets anders was. Toen moest port betaald worden naar gewicht en afstand. Het gewicht was geen probleem, een weegschaal was er wel, maar afstand bepalen was moeilijker. Amsterdam en Rotterdam wist men nog wel te vinden maar waar lagen in het buitenland Libourne of Francomont? Dat vereiste de nodige aardrijkskundige kennis en daar ontbrak het wel eens aan.

Toen de Fransen het in ons land voor het zeggen kregen, veranderde er wel wat. Ook de Franse postbeambten hadden last van aardrijkskundige problemen en daar moest wat aan gedaan worden. Hun eigen land was verdeeld in departementen met een nummer. Heel gemakkelijk. Thuis was dus alles voor elkaar. Nu nog de zaken in de gebieden die nog niet geannexeerd waren maar wel in hun machtssfeer lagen, in orde maken.

We kunnen van de Fransen - en we denken aan hen in de persoon van Napoleon - zeggen wat we willen. Er waren beslist een heleboel zaken schandalig en niet in de haak. De Franse bezetting was beslist geen pretje, maar hun postale zaken hadden de Fransen goed voor elkaar en dat was algemeen bekend. Hun maatregelen op het gebied van de post waren zo goed, dat na het herstel van de onafhankelijkheid in 1813/14 de meeste daarvan nog tientallen jaren van kracht bleven, tot aan de grote postwijziging in 1850 toe.

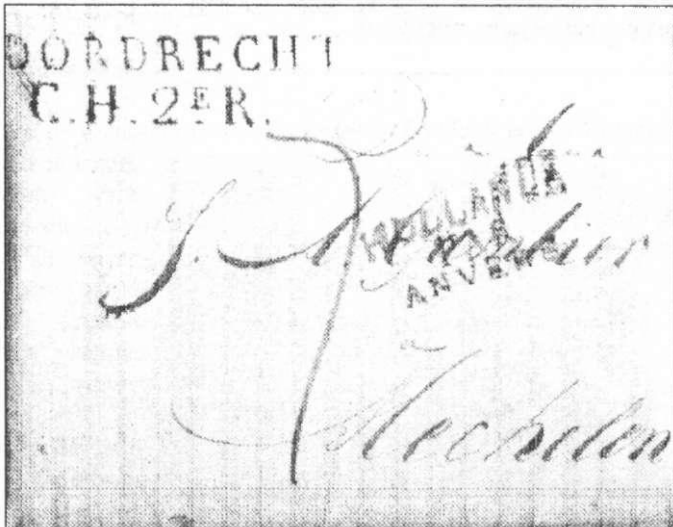
De Fransen gingen dus wat aan de problemen op het terrein van de portvergoeding doen. De Franse Republiek en Koninkrijk Holland sloten een postverdrag, dat op 1 augustus 1809 in werking trad. In dit verdrag - en U kunt rustig aannemen dat dit door de Fransen gedictieerd was - werd het postverkeer tussen beide landen geregeld. Brieven naar Frankrijk konden franco en ongefrankeerd verzonden worden. Zij moesten wel van de nodige stempels worden voorzien die de berekening en later de verrekening van het port tussen beide landen een stuk eenvoudiger zouden maken. Het verdrag bevatte de volgende bepalingen:

1. Om nu exact te kunnen bepalen welk bedrag voor ongefrankeerde stukken verschuldigd werd, verdeelde men ons land in in drie rayons en die werden aangeduid met C.H.1erR, C.H.2eR en C.H.3eR. Deze afkortingen stonden voor Correspondance Hollandaise 1er Rayon enz. Het noordelijke deel van ons land viel onder C.H.3eR. en het zuidelijke onder C.H.1erR. Het midden van ons land was ingedeeld in C.H.2eR.

C.H. 3^eR.

De postkantoren kregen stempels van het rayon waartoe zij behoorden en die moesten voor de verzending op de brieven worden geplaatst. Deze stempels kunnen we dus 'portvergoedingsstempels' noemen.

2. Maar er ging nog meer gebeuren. Behalve de genoemde portvergoedingsstempels moest op post naar Frankrijk ook een naamstempel van de plaats van afzending komen. De uitvoering van alle naamstempels was uniform.
3. Op de brieven die franco verzonden werden, moest het stempel P.P. (Port Payé) geplaatst worden en op aangetekende brieven een afdruk van het stempel 'Chargé'.

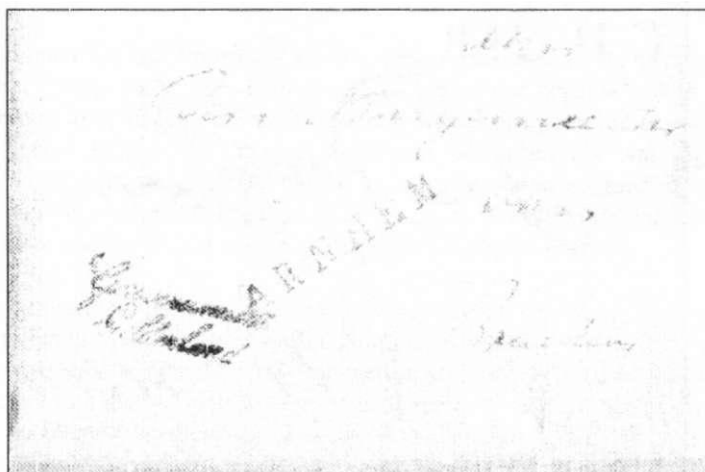
Brief, verzonden 24 november 1810 van Dordrecht naar Mechelen. Deze brief heeft het Franse tractaat-naamstempel DORDRECHT en bovendien het verplichte portvergoedingsstempel C.H. 2e R.

Elk postkantoor kreeg een setje van deze stempels. De kantoren aan de grens kregen een compleet stel rayonstempels om de brieven die men verzuimd had te stempelen, alsnog van de voorgeschreven afstempeling te kunnen voorzien.

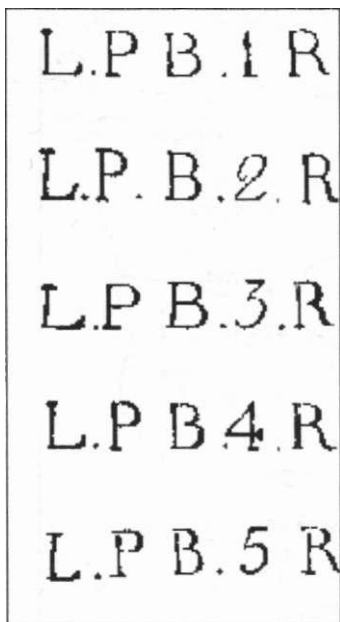
Ook Frankrijk werd in rayons ingedeeld om voor de posterijen van het Koninkrijk Holland een gemakkelijke portberekening te krijgen. Frankrijk werd in vijf rayons verdeeld en dat waren C F 1.R. tot en met C.F.5.R. (Correspondance Française du cinquième Rayon).

C.F.I.R.

Het verdrag was maar van korte duur. Het was ingegaan op 8 oktober 1808 en werd op 31 december 1810 beëindigd. Omdat het Koninkrijk Holland bij Frankrijk werd ingelijfd en het in departementen werd verdeeld, werden bovengenoemde stempels overbodig. Alle Nederlandse naam- en rayonstempels werden na de inlijving buiten gebruik gesteld. Nieuwe naamstempels met boven de naam het nummer van het departement waartoe de plaats behoorde, kwamen ervoor in de plaats. Na het herstel van de onafhankelijkheid in 1813/14 zijn in Nederland de naamstempels weer in gebruik genomen. De Nederlandse rayonstempels echter niet; die werden opgeborgen en niet meer te voorschijn gehaald. Later komen er andere stempels voor de in de plaats, de Franse rayonstempels zien we na een aantal jaren weer terug.

Brief, verzonden na het herstel van de onafhankelijkheid op 13 april 1815 van Arnhem naar Bruchem met het weer te voorschijn gehaalde Franse naamstempel ARNHEM

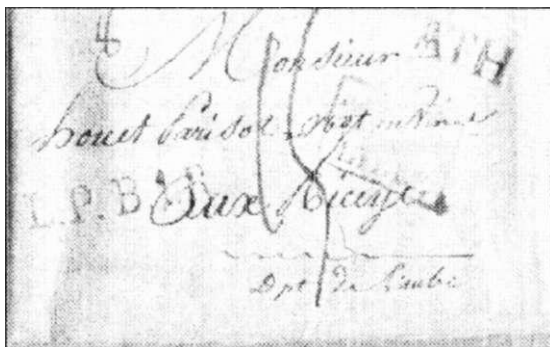

Na de vorming van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden begonnen de aardrijkskundige problemen opnieuw en weer werd op 12 september 1817 een soortgelijk verdrag als in 1808 afgesloten. Dat verdrag trad op 1 oktober 1818 in werking. Het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden werd gevormd door Nederland, België en Luxembourg en dit betekende dat er een geheel nieuwe rayonindeling moest komen. Het land werd in plaats van 3 nu in 5 rayons verdeeld. De daarbij behorende stempels kregen de tekst L.P.B. 1.R. tot en met L.P.B.5.R. Deze letters stonden voor 'Lettres Pays Bas 1er Rayon resp. 5e Rayon'. De nieuwe stempels hadden een soortgelijk doel als diegene, die tien jaar eerder in gebruik werden genomen.

Bij vertrek moesten de brieven gestempeld worden met het stempel van het rayon waarin het kantoor was gelegen. Aan de hand van dit stempel konden de Franse postbeambten direct bepalen hoeveel port er betaald moest worden en hoe de verrekening moest plaatsvinden.

Ook werden de grenskantoren aangewezen in Frankrijk en het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden. Grenskantoren waren postkantoren die belast waren met het ontvangen en afleveren van de post met vreemde mogelijkheden waarmee postale relaties werden onderhouden.

Zij moesten de richtlijnen uitvoeren, die verband hielden met controle, sorteren van brieven, afstempelingen, uitrekenen van porten, enz.

Brief, verzonden 22 juni 1819 van Ath naar Aux Riceijemet met het vertrekstempel ATH. Verder het rayonstempel L.P.B. 1.R. en het grensstempel PAYS BAS PAR LILLE in kastje.

De rayonindeling in 1818

Er werd een onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire kantoren. Secundaire kantoren waren alleen bedoeld om de plaatselijke correspondentie te behandelen.

De primaire kantoren waren:

Bergen	dat werkte met Valenciennes en Parijs
Meenen	dat werkte met Lille
Dinant	dat werkte met Givet
Luxembourg	dat werkte met Thionville.

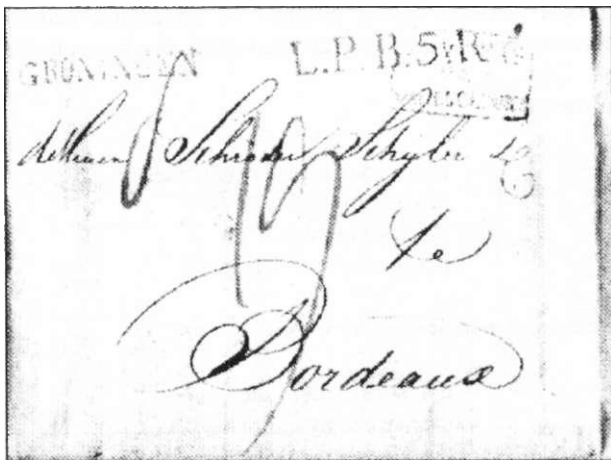
Secundaire kantoren, die werden aangewezen, waren:

Doornik	dat werkte met Lille
Veurne	dat werkte met Duinkerken
Bouillon	dat werkte met Sedan

De meeste post ging via Bergen (Mons) en in iets mindere mate volgde Meenen. Bergen moest elke dag twee postzendingen verwerken, één voor Valenciennes en één voor Parijs. Omgekeerd ontving Bergen dagelijks twee postzendingen. Hetzelfde gold voor het kantoor Lille.

Brief, verzonden 20 juni 1827 van Rotterdam naar Francmont met het vertrekstempel ROTTERDAM, zonder grensstempel maar wel met het rayonstempel L.P.B.4.R.

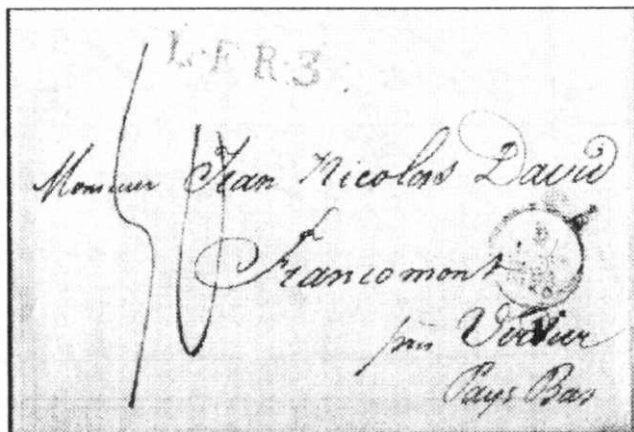

Brief, verzonden
17 april 1823 van
GRONINGEN
naar Bordeaux
met het
vertrekstempel
Groningen,
het grensstempel
PAYS BAS PAR
VALENCIENNES
in kastje en
het rayonstempel
L.P.B.5.R.

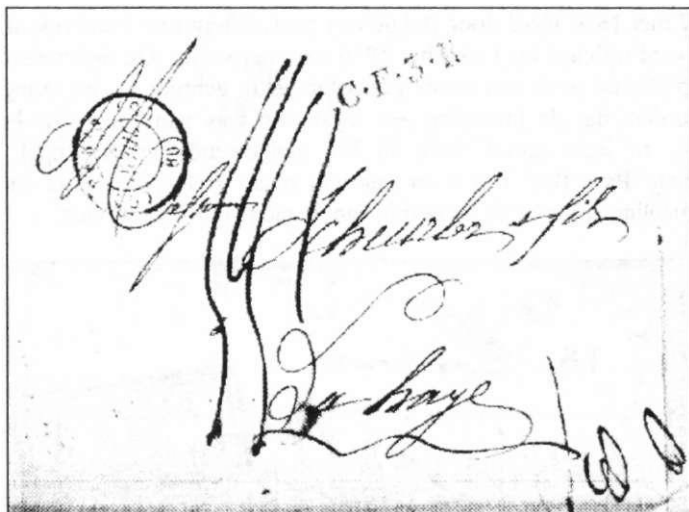
Ook Frankrijk was in 6 rayons verdeeld. Het 1ste was gelegen aan de Franse noordgrens en het 6de aan uiterste zuidkust bij Biarritz. Ook het eiland Corsica behoorde daarbij. Parijs lag in het 3e rayon.

De Franse postrijen hanteerde de stempels L.F.R.1. tot en met L.F.R.6. De letters en het cijfer stonden voor 'Lettre Française Rayon 6'.

Brief, verzonden
9 januari 1828
van PARIJS
naar
Francomont
bij Verviers
met het
vertrekstempel
9 jan 1828
in cirkel.
Bovendien
het rayonstempel
L.F.R.3

De rayonindeling diende uitsluitend om het port tussen de beide landen op een eenvoudige manier te kunnen berekenen en te verrekenen. Later zijn de aanduidingen in de stempels vervangen door C.F.1.R t/m C.F.6.R, Correspondance Française 1er Rayon enz. Ook deze stempels werden 'portvergoedingsstempels' genoemd.

Brief, verzonden 2 april 1847 van PARIJS naar 's Gravenhage
met het vertrekstempel Parijs 3 april.
Bovendien het rayonstempel C.F.3.R.

In augustus 1830 kwam de grote ommekeer. In de schouwburg in Brussel werd al enige tijd een melodrama opgevoerd. De strijd van Napels tegen de Spanjaarden werd daar weergegeven. Tijdens de opvoering werd de aria 'Heilige Liefde voor het Vaderland' gezongen. Daar kwamen de Brusselaren op af. Avond aan avond werd deze aria luidkeels meegezongen. De spanning nam toe en steeds meer bezoekers trokken naar de schouwburg om hun vaderlandsliefde te uiten. Ten slotte kwam het tot een uitbarsting en brak de hel los.

De grote mogendheden Frankrijk en Engeland gingen zich er mee bemoeien en drongen aan op de zelfstandigheid van België. Koning Willem I verzette zich lang maar moest tenslotte in 1833 er zich bij neerleggen. Voor een definitieve vrede heeft het nog tot 1839 geduurd voordat de koning zich definitief gewonnen gaf. Veel te lang heeft hij geweigerd en dat heeft Nederland bij de onderhandelingen steeds in ongunstiger positie gedrongen.

Gedurende de vijandelijkheden tussen de Noordelijke en Zuidelijke Provinciën veranderde er heel wat in de laatstgenoemde. België handelde al vrij snel zelfstandig, daarin gesteund door grote mogendheden. België richtte zijn eigen postdienst in en nam eigen stempels in gebruik. Stempels met twee ringen, dag, maand en jaartal. Zeer vooruitstrevend.

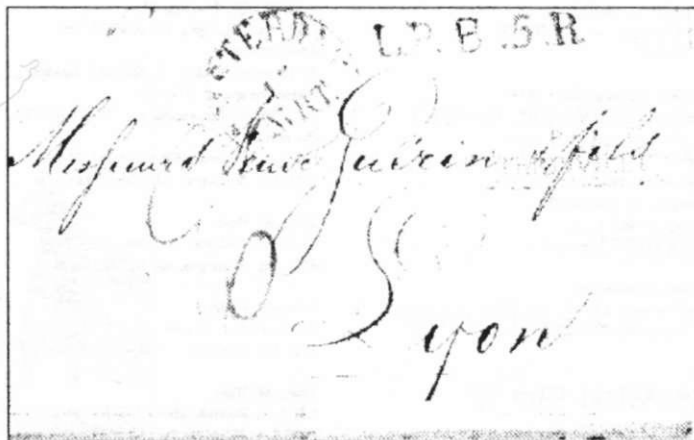
Op 27 mei 1836 werd door België een postverdrag met Frankrijk afgesloten en dat werd officieel op 1 oktober 1836 van toepassing. Op onderstaande brief blijkt op 18 juni reeds een nieuw grensstempel in gebruik te zijn. Aangenomen mag worden, dat de invoering een legalisatie was van een reeds bestaande toestand. In ieder geval werd in het aangewende grensstempel met de aanduiding 'Pays Bas' niet meer gebruikt maar 'Belgique' en de datum van deze handeling lag voor de invoering van de nieuwe overeenkomst.

Brief, verzonden 18 juni 1836 van ANTWERPEN naar Parijs
met het vertrekstempel ANVERS,
het grensstempel BELGIQUE PAR VALENCIENNES in kastje en
het rayonstempel L.P.B.2.R

Tijdens de Belgische opstand was er geen postverkeer tussen Nederland en België maar al heel snel zocht men alternatieve postroutes en die waren er over Pruisen. De post naar Frankrijk ging dan waarschijnlijk via de route Arnhem,

Aken, Trier, Luxembourg/Arlon en de post voor Frankrijk kwam dan bij Thionville Frankrijk binnen. Luxembourg was van 1830-1839 onder Belgisch beheer. Een uitzondering vormde Luxembourg-stad dat als Pruisisch Garnizoen niet door de Belgen werd bezet.

Brief, verzonden 13 maart 1835 van AMSTERDAM naar Lyon.
Vertrekstempel AMSTERDAM 13 maart 1835 met
het rayonstempel L.P.B.5.R.
Frans grensstempel HOLLANDE PAR THIONVILLE in kastje.
In verband met de Belgische opstand is deze brief waarschijnlijk
via Pruisen verzonden.
Op achterzijde aankomststempel LYON 21 maart 1835.

Het verdrag, waarin het postverkeer met Frankrijk en het gebruik van deze stempels werd geregeld, bleef tot 1 april 1852 van kracht.

A. Bosman

Geraadpleegde literatuur:

Claude J.P. Delbeke	De Post vanuit de Nederlanden.
Klaas Jansma en Meindert Schroor	Onze vaderlandse geschiedenis.
P.C. Korteweg	300 jaar Postmerken.
O.M. Vellinga	Poststempels van Nederland.